norden

7 NORRÆNAR SÖGUR

7 NORRÆENAR SÖGUR

FORMÁLI	5
---------	---

Sýningarpallurinn – nýr vettvangur sjálfbærrar þróunar á Norðurlöndum	7
Umræða um stjórnsýsluhindranir skapar nýja vídd í norrænu samstarfi	10
Aukin sjálfbærni: Atvinnulífið skorar stjórnmálamenn á hólmi	15
Þegar barnabókmenntir fengu gæðastimpilinn	19
Heimurinn færir nær og eykur á einingu Norðurlandapjóða	22
Þíslarvættinu lokið	25
Þurrar tölur sem vekja til umhugsunar	28

7 norrænar sögur 2012

ISBN: 978-92-893-2492-2

<http://dx.doi.org/10.6027/ANP2013-722>

ANP 2013:722

© Norræna ráðherranefndin

Ritstjóri: Bodil Tingsby

Greinarhöfundar: Anita Skoglund, Jesper Schou-Knudsen, Bodil Tingsby,

Heidi Orava, Louise Hagemann, Karin Arvidsson, Michael Funch

Þýðing: Erla Sigurðardóttir

Umbrot: Jette Koefoed

Kápa: Jette Koefoed

Ljósmyndir:

Bls. 6–8: Benjamin Suomela/norden.org

Bls. 11–12: ImageSelect

Bls. 13: Karin Beate Nøsterud; Johan Wessman/norden.org

Bls. 14–17: ImageSelect; www.nordicbuilt.org

Bls. 18–21: Johannes Jansson/norden.org; ImageSelect

Bls. 22–23: Johannes Jansson/norden.org

Bls. 25–27: Vita Thomsen/norden.org; Ane Cecilie Blichfeldt /norden.org;

Johannes Jansson/norden.org

Prentun: Rosendahls – Schultz Grafisk

Upplag: 200

Printed in Denmark

Norræna ráðherranefndin

Ved Stranden 18

DK-1061 København K

Sími (+45) 3396 0200

Norðurlandaráð

Ved Stranden 18

DK-1061 København K

Sími (+45) 3396 0400

Norrænt samstarf

Norræna samstarfið er eitt umfangsmesta svæðasamstarf í heiminum. Samstarfið nær til Danmerkur, Finnlands, Íslands, Noregs og Svíþjóðar auk Álandseyja, Færeyja og Grænlands.

Norræna samstarfið er pólitískt, efnahagslegt og menningarlegt og skiptir miklu í evrópsku og alþjóðlegu samstarfi. Í norrænu samstarfi er unnið að því að styrkja stöðu Norðurlanda í sterkri Evrópu.

Með norrænu samstarfi er unnið að því að efla norræna og svæðisbundna hagsmuni í alþjóðlegu umhverfi. Sameiginleg gildi landanna styrkja stöðu Norðurlanda og skipa þeim meðal þeirra svæða í heiminum þar sem nýsköpun og samkeppnishæfni er mest.

www.norden.org

FORMÁLI

Rit þetta hefur að geyma *Sjö sögur* úr norrænu samstarfi frá árinu 2012. Fjölmargar aðrar væru í frásagnir færandi en sögurnar sjö bregða upp mynd af víðtæku norrænu samstarfi, seiglu þess og mikilvægi fyrir alla Norðurlandabúa. Samstarfið hefur í mörgum tilvikum umsvifalaust áhrif á fólk og athafnir þess. Dæmi um það er þegar Norðurlandaráð ákvað að veita svonefndan áheyrnarrétt í fagnefndum ráðsins frá ársbyrjun 2012. Eldhugarnir í Nordic Fashion Association gripu tækifærið og óskuðu eftir stuðningi við hugmyndina um umhverfissvæna tísku. Örfáum mánuðum síðar, á þingi Norðurlandaráðs í Helsinki í október, stígu fyrirsæturnar fram á sýningarpallinn í virðulegum salarkynnum finnska þjóðþingsins og vöktu mikla athygli.

Fjölmíðlar greina oft frá tilvikum þar sem einstaklingar verða fyrir barðinu á óþörfum stjórnsýsluhindrunum innan Norðurlanda. Sú umfjöllun endurspeglar mikilvægi þeirrar umræðu um stjórnsýsluhindranir sem fram fóru á árinu. Athyglisvert frumkvæði var tekið þegar efnt var til umræðna á öllum norrænu þjóðþingunum á sama degi í apríl.

Á hráslagalegum febrúardegi þegar Norðurlandaráð kallaði saman fund til að ræða hvernig skapa mætti ný viðmið fyrir sjálfbærar húsasmíðar brást heil atvinnugrein vel við kallinu. Öflugir forystumenn um hundrað fyrirtækja völdu að leggja málinu lið og

Halldór Ásgrímsson
Framkvæmdastjóri
Norrænu ráðherranefndarinnar

beita nú kröftum sínum í að auka sjálfbærni í húsasmíðum og um leið samkeppnishæfnina.

Í öðrum tilvikum getur tíminn virst lengri frá því að hugmynd fæðist og til þess að henni er hrint í framkvæmd. Dæmi um slíkt er þegar loks var ákveðið að stofna til norrænna verðlauna fyrir barnabókmenntir. Þá ber að nefna þau tímamót sem urðu þegar Svíar og Finnar kynntu þingheimi Norðurlandaráðs áform sín um að leggja Norðmönnum lið við loftrýmiseftirlit yfir Íslandi. Ákvörðunin er til marks um að samstarf Norðurlandabjóðanna um utanríkis-, varnar- og öryggismál er öflugra en nokkru sinni fyrr. Hugmyndina bar fyrst á góma á 19. öld.

Erfið mál taka þann tíma sem þarf. Dæmi um slíkt er hvort takast mun að opna velferðarkerfi okkar fyrir fólki sem ekki fellur að viðteknu mynstri. Menningarmálaráðherrarnir tóku frumkvæði að því að vekja athygli á þessum brýnu málum með umræðu á bókasýningunni í Gautaborg en hún er sú stærsta sinnar tegundar á Norðurlöndum.

Finnist einhverjum tíðindalaust á norrænum vígstöðvum hvetjum við þá til að glugga í *Nordisk statistisk årsbok* (Norrænar hagtölur). Á árinu 2012 var því fagnað að hálf öld var liðin frá því að ritið hóf göngu sína og í því tilefni lítum við yfir farinn veg í *Sjö sögum* á þróunina á Norðurlöndum en hún hefur verið sérstök og á margan hátt komið á óvart.

Jan-Erik Enestam
Framkvæmdastjóri
Norðurlandaráðs

1 2 3 4 5 6 7

SÝNINGARPALLURINN

– nýr vettvangur sjálfbærrar þróunar á Norðurlöndum

HEIDI ORAVA

SÝNINGARSTÚLKUR FÁ SÍÐUSTU FYLGIHLUTINA OG ÚÐANN AF HÁRLAKKI ÁÐUR EN ÞÆR STÍGA FRAM Á SÝNINGARGÓLFID SEM AÐ ÞESSU SINNI ER Í ÞINGHÚSINU Í FINNLANDI. ALLAR ERU ÞÆR Í FÖTUM SEM MARKA AFSTÖÐU – SUM ERU ÚR EFNUM SEM FRAMLEIDD ERU Á UMHVERFISVÆNAN HÁTT, ÖNNUR ÚR ENDURNÝTTUM EFNUM ÁN ÞESS AÐ ÞAÐ SJÁIST Á STÍL ÞEIRRA EÐA GÆÐUM. SJÁLFBÆR STEFNA Á NORÐURLÖNDUM HEFUR ÖÐLAST NÝJAN VETTANG.

JOHAN ARNØ KRYGER

Verkefnisstjóri
Nordic Fashion Association
(NFA)

JONAS EDER-HANSEN

Þróunarstjóri
Nordic Fashion Association
(NFA)

Stjórnmalamenn, fréttamenn og embættismenn eru meðal sýningargesta. Ekki er laust við að sumir fari hjá sér: Er kannski fullmikil léttúð að leggja hátíðleg salarkynni þjóðþingsins undir tiskusýningu? En áhyggjurnar hverfa eins og dögg fyrir sólu þegar glæsilegar flíkur flögra hjá til marks um þá sjálfbærnistefnu sem stjórnmalamenn á öllum Norðurlöndum eru fylgjandi.

„Geti einhver atvinnugrein breytt heiminum þá er það tiskuiðnaðurinn, hann ræður því hvað okkur finnst um hvert annað og er einstakur menningarberi. Þess vegna felast ótrúleg tækifæri í því að láta tiskuna miðla boðskap sem gengur mun lengra en gildi sem fólk tengir

iðulega við tískuna – sjálfbærnin er frábært dæmi um það,” segir Jonas Eder-Hansen, þróunarstjóri og einn þeirra eldhuga sem allt frá árinu 2008 hefur staðið að samtökum norrænna aðila á sviði umhverfissvænnar tísku sem nefnd eru Nordic Fashion Association (NFA).

FRUMKVÆÐI GRASRÓTAR MARKAR SPOR

Norræna tískusýningin í finnska þinghúsinu var haldin í tengslum við þing Norðurlandaráðs á árinu 2012. Hugmyndin að tískusýningunni kom frá grasrótinni. Í byrjun árs 2012 gafst norrænum einstaklingum og samtökum kostur á að kynna sjónarmið sín fyrir fagnefndum Norðurlandaráðs og voru NFA fyrstu samtökin sem nýttu sér þetta tækifæri.

„Samskiptin við Norðurlandaráð hafa verið mjög jákvæð. Þau fjalla aðallega um að finna rekstrarlíkón sem gera umhverfissvæna hönnun arðbæra, einnig fyrir lítil og meðalstór fyrirtæki. Starfsemin á einnig að skila af sér góðri hönnun. Þannig leggjum við fram skerf til atvinnugreinar sem er í vexti,” segir Johan Arnø Kryger, verkefnisstjóri hjá NFA.

Sóknarfæri í umhverfissvænum tískuiðnaði verða mjög áþreifanleg þegar Jonas Arnø Kryger tekur fram svart-hvíta þrjónamussu. Flíkin er unnin úr blöndu af ull og mjólkurpróteini en silkimjúkt hálsmálið er bryddað með hreinu mjólkurpróteini. Vistfræðileg fótspor

bómullarframleiðslu ásamt háu bómullarverði hafa hleypt kipp í þróun vefnaðarvöru sem er í senn umhverfissvæn, hagkvæm í framleiðslu og algjörlega endurnýtanleg.

Endurnýting vefnaðarvöru er eitt af mörgum verkefnum sem forsætisráðherrarnir ýttu úr vör á árinu 2011 undir yfirskriftinni *Norðurlönd – leiðandi í grænum hagvexti*. Jonas Eder-Hansen vísar til rannsókna sem Norræni úrgangshópurinn lætur nú vinna í því skyni að finna nýja tækni og aðferðir til að vinna vefnaðarvöru.

„Það leynast ótrúleg tækifæri í endurnýtingu á vefnaðarvöru. Þegar þar að kemur að okkur tekst að endurnýta betur þræði í fatnaði mun einnig draga úr textílúrgangi,” segir Eder-Hansen.

„Hugsunarhátturinn á Norðurlöndum er sá að við eigum að gæta hvert annars og umhverfisins. Hönnunarhefð okkar er í samræmi við þá hugsun. Neytendur vilja engar málamiðlanir hvort sem um er að ræða gæði, verð eða hönnun. Við verðum því að skapa umhverfissvæna tísku á þeim forsendum og sem betur fer er það framkvæmanlegt,” bætir Johan Arnø Kryger við.

FRÆÐSLA Á NÍU FERSENTIMETRUM

Umhverfissvænn tískuiðnaðar þarf meðal annars að styrkja vitund neytenda um þær afleiðingar sem fataval þeirra hefur í för með sér. Í því sambandi mætti nýta betur merkimiða með þvottaleiðbeiningum en um það mál

á NFA í stöðugum viðræðum við fyrirtæki í atvinnugreininni.

Þekkingu er einnig ábótavant meðal starfsfólks í greininni. Eitt fyrsta verkefni Nordic Fashion Association var að semja nokkrar sameiginlegar leikreglur um sjálfbærni en lítil og meðalstór tískufyrirtæki geta stuðst við þær þegar þau leita fanga hjá erlendum birgjum. Reglurnar voru kynntar á Copenhagen Fashion Summit, leiðtogafundi um tísku sem fram fór um leið og loftslagsráðstefnan í Kaupmannahöfn á árinu 2009.

„Norræn tíska og hönnun fela í sér ótrúleg sóknarfæri sem mega ekki ganga okkur úr greipum. Tískudrósir í Peking og New York kaupa ekki bara flíkina sem slíka heldur alla söguna um Norðurlönd, það sem er einfalt, hreint og umhverfisvænt. Þannig gefst okkur einstakt tækifæri til að vekja athygli á Norðurlöndunum öllum – og sóknarfærin eru óendanleg,“ segir Johan Arnø Kryger.

Eftir fund Norðurlandaráðs og Nordic Fashion Association var mótuð tillaga undir yfirskriftinni Ný norræn tíska sem efnahags- og viðskiptanefnd Norðurlandaráðs lagði fram á þinginu. Tillagan var samþykkt og þeim tilmælum sem hún fól í sér beint til Norrænu ráðherranefndarinnar (sjá fróðleiksmola).

FRÓÐLEIKSMOLAR

- Tísku- og vefnaðarvöruiðnaðurinn er þriðja stærsta atvinnugrein í heimi og veltir árlega um 2.770 milljörðum danskra króna (u.þ.b. 55.000 milljörðum íslenskra króna).
- Framleiðsla á einum stuttermá bol, allt frá bómullarfræi til búðarhillu, krefst 2.500 lítra af vatni. Einar gallabuxur drekka í sig 3.500 lítra af vatni.
- Með vali sínu á hráefnum getur atvinnugreinin átt þátt í að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda. Umhverfisvæn efni er hægt að vinna úr bambus, þistlum, þangi og maís svo eitthvað sé nefnt.
- Hver Norðurlandabúi fleygir 10–25 kg af fatnaði og vefnaðarvöru á ári hverju. Að meðaltali mætti fjórfalda nýtingartíma 80% af flíkum sem kastað er.

Á þinginu í Helsinki beindi Norðurlandaráð tilmælum til Norrænu ráðherranefndarinnar um

- að undirbúa og hrinda í framkvæmd norrænni endurmenntun fyrir fólk sem starfar við hönnun, viðskiptaþróun, innkaup, kynningar og afgreiðslu;
- að samræma aðgerðir við gerð norrænnar áætlunar um endurnýtingu á fötum og vefnaðarvöru og
- að þróa sameiginlegar útflutningsaðgerðir og ný viðskiptalíkön fyrir Nýja norræna tísku í anda græns hagvaxtar.

OLE STAVAD

er fyrrum atvinnulífs- og
skattamálaráðherra Danmerkur
og forseti Norðurlandaráðs. Hann
hefur unnið árum saman að afnámi
stjórnsýsluhindrana.

Umræða um STJÓRNSÝSLUHINDRANIR skapar nýja vídd í norrænu samstarfi

ANITA SKOGLUND

Í APRÍL 2012 FÓR Í FYRSTA SINN FRAM UMRÆÐA Á ÖLLUM ÞJÓÐÞINGUM NORÐURLANDANNA UM STJÓRNSÝSLUHINDRANIR MILLI LANDANNA. OLE STAVAD SITUR Í NEFND UM AFNÁM STJÓRNSÝSLUHINDRANA OG HANN ER ÁNÆGÐUR MEÐ FRUMKVÆÐIÐ OG ÁHRIF ÞESS Á UMRÆÐUNA Í DANMÖRKU:

„ÞETTA ER Í FYRSTA SINN UM MARGRA ÁRA BIL ÞAR SEM ÉG HEF ORÐIÐ VAR VIÐ AÐ RÍKISSTJÓRNIR LANDANNA GERI NORRÆNUM MÁLEFNUM OG STJÓRNSÝSLUHINDRUNUM SVO HÁTT UNDIR HÖFÐI. NORRÆNT SAMSTARF HEFUR SKAPAÐ SÉR NÝJAN VETTVANG Í DANMÖRKU.“

Hugmyndin um umræður í þjóðþingunum kom fram þegar forsætisnefnd Norðurlandaráðs fundaði með nefnd um afnám stjórnsýsluhindrana örfáum mánuðum áður en umræðurnar fóru fram. Daninn Ole Stavad sat fundinn. Hann situr í norrænu nefndinni um afnám stjórnsýsluhindranir en hann er fyrrum atvinnulífs- og skattamálaráðherra Danmerkur. Hann er ánægður með þemaumræðurnar og að málefnið njóti áfram athygli dönsku ríkisstjórnarinnar og þjóðþingsins.

Í aðdraganda umræðunnar á þingi funduðu fulltrúar Danmerkur í Norðurlandaráði með ráðherrum sínum til að ræða hvernig haga skyldi umræðunni og draga saman niðurstöður

hennar. Ríkisstjórnin lagði fram greinargerð fyrir þjóðþingið þar sem tiltekin voru ákveðin vandamál. Umræðan á þinginu byggðist á þeim og nýttist þannig í áframhaldandi starfi um afnám stjórnsýsluhindrana.

Þjóðþingið nýtti tækifærið til að hvetja dönsk stjórnvöld til að boða hið fyrsta til viðræðna milli þingflokka í því skyni að ná bindandi samkomulagi um starf sem miðaði að því að fjarlægja stjórnsýsluhindranir sem hefta för einstaklinga og fyrirtækja milli Norðurlandanna. Þingið samþykkti tillöguna einróma.

Í kjölfar ákvörðunarinnar hófst ferli í ríkisstjórn og á þingi og hefur verið efnt til margra fundar með það að markmiði að ná raunhæfu

samkomulagi. Ole Stavad bindur vonir við að samningar náist í byrjun árs 2013. Hann telur starf það sem nú fer fram í Danmörku lofa góðu enda sé þetta raunhæfasta framtakið allt frá því að forsætisráðherrarnir ákváðu á árinu 2007 að skipa nefnd í því skyni að afnema stjórnsýsluhindranir.

NORRÆNT SAMSTARF ER ALPÝÐLEGT

Ole Stavad hefur verið virkur í norrænu samstarfi um árábil og telur það afar gagnlegt fyrir einstaklinga jafnt sem fyrirtæki:

„Norrænt samstarf er alþýðlegt í eðli sínu og í því býr norræn sál en það fjallar einnig um verk sem vinna þarf. Ég tel að norrænt samstarf ráði úrslitum, einkum fyrir minni fyrirtæki á Norðurlöndum sem vilja hasla sér völl á alþjóðamörkuðum. Reynsla mín er sú að auðveldast sé fyrir þau að hefja útrás sína á hinum Norðurlöndunum.“

NORÐURLÖND ERU EKKI EITT RÍKI

Ole Stavad telur þó hvorki raunsætt né æskilegt að samræma hvern bókstaf í löggjöf landanna.

„Ef markmiðið væri að samræma allt milli Norðurlandanna er hætt við að við myndum rembast endalaust og komast hvorki lönd né strönd. Samfélög okkar eru um margt frábrugðin hvert öðru. Sumar stjórnsýsluhindranir má afnema með því að setja sameiginlegar reglur en aðrar kalla á annars konar lausnir. Við búum hvorki í sama ríki né við sams konar fyrirkomulag. Og það er heldur ekki sú leið sem við eigum að fara.“

„Skortur á upplýsingum er ein ástæða stjórnsýsluhindrana. Öllu máli skiptir að fólk sé rétt upplýst eigi það að geta undirbúið sig vel og vandlega. Mjög brýnt er að upplýsa og fræða embættismenn okkar til að tryggja að þeir búi yfir réttum upplýsingum.“

FRÓÐLEIKSMOLAR

Stjórnsýsluhindranir

Vinna við afnám stjórnsýsluhindrana á Norðurlöndum miðast við að gera Norðurlöndin aðgengilegri. Það á að vera einfalt að eiga heima eða starfa í norrænu nágrennalandi. Enginn á að eiga á hættu að falla milli skips og bryggju vegna þess að lög og reglugerðir um skatta og almannatryggingar eru loðin. Nú eru stjórnsýsluhindranir nánast á öllum sviðum samfélagsins og flækja þær lífið fyrir þúsundum Norðurlandabúa og hefta frjálsa för starfsfólks og fyrirtækja milli Norðurlandanna. Í apríl 2012 fóru fram þemaumræður um stjórnsýsluhindranir á öllum norrænu þjóðþingunum.

Nefnd um afnám stjórnsýsluhindrana

Nefnd um afnám stjórnsýsluhindrana er pólitískur vettvangur sem norrænu ríkisstjórnirnar settu á fót til að auðvelda för og flutninga einstaklinga og fyrirtækja innan Norðurlanda. Nefndin hefur samráð við ríkisstjórnir landanna um að skilgreina, forgangsraða og leggja til lausnir á stjórnsýsluhindrunum milli landanna. Í nefndinni eiga sæti fulltrúar allra Norðurlandanna, þar á meðal Álandseyja.

ÞEMAUMRÆÐUR UM STJÓRNSÝSLUHINDRANIR FJÖLMIÐLAR OG FRJÁLS FÖR MILLI LANDA

SÆNSK DAGBLÖÐ SEM KOMA ÚT Á LANDA-
MÆRASVÆÐUM NORÐURLANDA, ÞAR SEM
ALGENGHT ER AÐ ÍBÚAR FARI DAGLEGA MILLI
LANDA TIL VINNU, FJALLA IÐULEGA UM MÁL
SEM VARÐA STJÓRNSÝSLUHINDRANIR. HÉR
VERÐA GEFIN NOKKUR DÆMI.

Värmlands Folkblad:

Norsk skattayfirvöld hafa lagt til að Svíar sem fara milli landa vegna vinnu og dvelja meira en 183 sólarhringa á ári hverju í Noregi verði skyldaðir til að skrá sig í landinu. Við það myndu þeir missa kosningarétt til sveitarstjórna og rétt til heilbrigðisþjónustu í Svíþjóð. Skatttekjur sveitarfélaganna í Värmlandi yrðu minni ef þeir íbúar sem sækja vinnu í Noregi á virkum dögum neyddust til að skrá sig í starfslandinu. Í þessu sambandi er einnig vísað til úrskurðar stjórnarsýsludómstólsins frá árinu 2008 um að sænskur atvinnuleitandi geti ekki afþakkað starf sem honum er vísað á í Noregi.

Norrbottnens-Kuriren:

Skrifinnskuvandi í tengslum við umferð með vinnuvélar og úrgang milli landa og ólíkt mat landanna á starfsgetu einstaklinga. Einstaklingur getur talist vinnufær í öðru landinu en með hálfa eða fulla örorku í hinu.

Sydsvenska Dagbladet:

Að minnsta kosti einn milljarður sænskra króna (tæpir 20 milljarðar íslenskra króna) glatast árlega á svæðinu við Eyrarsund sökum þess að stjórnarsýsluhindranir hefta hreyfanleika fólks á vinnumarkaði. Fjallað er um hindranir eins og þær sem einstaklingar frá löndum utan ESB-svæðisins rekast á þegar þeir eru búsettir í Svíþjóð en fá ekki að starfa í Danmörku, að fólk sem verður fyrir vinnuslysi verður að fara í endurhæfingu í starfslandinu þó að það búi í öðru landi og að próf í sumum iðngreinum gilda aðeins í því landi þar sem námið fór fram.

1 2 **3** 4 5 6 7

3

ROLF THORSEN

Forstjóri NCC Property

Development í Noregi

AUKIN SJÁLFBÆRNI:

Atvinnulífið skorar stjórnámálamenn á hólm

MICHAEL FUNCH

ÞAÐ ER VEL ÞESS VIRÐI. OG GOTT FYRIR UMHVERFIÐ OG MANNFÓLKIÐ. NORDIC BUILT CHARTER FELUR Í SÉR NÝ VIÐMIÐ FYRIR SJÁLFBÆRAR HÚSASMÍÐAR SEM SKAPA FRAMFARIR Í BYGGINGARIÐNAÐI HEIMA FYRIR JAFNT SEM ERLENDIS. STJÓRNMÁLAMENN OG REGLUGERÐIR NÁ ÞÓ EKKI AÐ HALDA Í VIÐ ÞRÓUNINA AÐ MATI HELSTU FORYSTUMANNA Í NORRÆNUM BYGGINGARIÐNAÐI.

Veðrið er hráslagalegt dag einn í febrúar 2012 þegar 65 helstu fulltrúar byggingariðnaðar á Norðurlöndum safnast saman á Schæffergården í nágrenni Kaupmannahafnar til að ræða sjálfbærar húsasmíðar. Norræna ráðherranefndin átti frumkvæðið að fundinum sem er liður í viðleitni Norrænu ráðherranefndarinnar til að takast á við ýmis viðfangsefni hnattvæðingarinnar.

Markmiðið var að móta tillögur um hvernig Norðurlöndin gætu stuðlað að loftslagsvænni lausnum í húsasmíðum og efilt um leið hagkerfi landanna. Svárið var Nordic Built Charter-sáttmálinn sem felur í sér nokkrar grunnreglur

þar sem maðurinn og umhverfi hans er í fyrirrúmi og markmiðið er að gæta að hag beggja.

Stofnun á vegum Norrænu ráðherranefndarinnar, Norræna nýsköpunarmiðstöðin, tók verkefnið að sér. Í árslok 2012 voru rúmlega 100 fyrirtæki – þar á meðal arkitektar, framleiðendur og verktakar – búin að undirrita skjalið. Sveitarfélög og stjórnvöld hafa bæst í hópinn auk þess sem margir helstu framámenn í norrænum byggingariðnaði eru orðnir sendiherrar verkefnisins.

MARKAÐURINN KALLAR Á SJÁLFBÆRNI

Rolf Thorsen, forstjóri NCC Property Development í Noregi, er einn sendiherra verkefnisins. Hann sér enga þversögn milli markaðsaflanna og sjálfbærrar þróunar nema síður væri: Markaðirnir kalla á sjálfbærar lausnir. En ráðamenn og reglugerðir eru hins vegar að dragast aftur úr, að hans mati:

„Hið opinbera er stærsti byggingaverktaki og leigutaki í samfélaginu. Stjórnmalamönnum hættir hins vegar til skammsýni í fjárfestingum. Umhverfisvænar húsasmíðar eru kostnaðarsamar. Á móti vegur lægri rekstrarkostnaður og bætt vinnuumhverfi fólksins sem hefst við í húsnæðinu.“

Rannsóknir sýna að þegar meira tillit er tekið til fólks og umhverfis við smíði húsa þá eykst vellíðan starfsfólksins, til að mynda í

skrifstofuhúsnæði og stofnunum. Þegar upp er staðið skiptir það sköpum. Það er einnig hagkvæmt fjárhagslega, ekki síst á tímum þegar orkuverð fer síhækkandi.

BYGGINGARMARKAÐUR NORÐURLANDA

Rolf Thorsen er spurður hvort hann telji ástæðu til að Norðurlöndin starfi saman að þessum málum og svar hans er afdráttarlaust:

„Með sameiginlegum viðmiðum og tækni-kröfum á Norðurlöndum verður markaður okkar mun stærri en nú. Þannig má lækka kostnað hjá fyrirtækjum og auka arðbærni þeirra. Stærstu byggingaverktakarnir eru þegar komnir með útibú í nágrannalöndunum en þetta getur skipt miklu máli fyrir minni fyrirtæki.“

Iðulega er vísað í útreikninga sem sýna fram á að ef reglur um hæð stigaprepa yrðu samræmdar á Norðurlöndum mætti spara miklar upphæðir um leið og nýir markaðir opnuðust í nágrannalöndunum fyrir fjölda fyrirtækja. Hið opinbera gæti lagt sitt af mörkum með því að krefjast ekki einungis samræmingar heldur einnig að samræmingin feli í sér umhverfisvæn viðmið.

VIÐHORF OG GILDI

Norræna ráðherranefndin hefur að beiðni forsætisráðherranna gripið til fjölda aðgerða í því skyni að skapa grænan hagvöxt. Ein þeirra felst

FRÓÐLEIKSMOLAR

Nordic Built Challenge

Við hyggjumst reisa byggingar og skapa umhverfi sem:

- Hannað er með fólki í huga og eykur lífsgæði þess.
- Eykur til muna sjálfbærni í byggingariðnaði sem rekja má til nýsköpunar og góðrar þekkingar.
- Sameinar borgarlíf og gæði náttúrunnar.
- Nær markmiðinu um núll losun á lífsferli sínum.
- Er hagnýtt, snjallt og fagurfræðilega aðlaðandi og byggir á norrænni hönnunarhefð af fremstu gerð.

- Er sterkbyggt, varanlegt, sveigjanlegt og sígilt — byggt til að endast.
- Nýtir staðbundnar auðlindir og er lagað að staðháttum.
- Er skapað og viðhaldið í gagnsæju samstarfi við aðra aðila þvert á landamæri og greinar.
- Styðst við sömu mælikvarða og hugtök og notuð eru um allan heim.
- Gagnast fólki, atvinnulífi og umhverfi.

í að kanna möguleika á að samræma tæknileg viðmið og staðla í byggingariðnaði. Þannig mætti auka hagvöxt og skapa atvinnu – ekki síst ef Norðurlandamarkaður yrði nýttur sem stökkbretti út í hinn stóra heim.

Nordic Built stefnir þó hærra því þar er einnig fjallað um viðhorf.

„Byggingariðnaður á Norðurlöndum er að mörgu leyti í broddi fylkingar hvað sjálfbæra þróun varðar,“ segir Rolf Thorsen. „Við stöndum meðal annars frammi fyrir gífurlegum viðfangsefnum í loftslagsmálum. Menning okkar og gildi gera okkur kleift að taka forustuna í þessum málum. Ef tæknilausnir okkar eru eftirbreytniverðar getur hið sama gilt um viðhorf okkar – eða öfugt?“

Á ráðstefnu SP um sjálfbæra þróun sem fram fór í Ríó var greinilegt að atvinnulífið þrýstir á um að leitað verði nýrra og sjálfbærari leiða. Forstjóri NCC telur það kost hvað þjóðir Norðurlanda eru einsleitar þegar kemur að því að vinna saman að nýstárlegum lausnum.

HVETJANDI OG SKEMMTILEGT

NCC er nú að reisa nýjar bækistöðvar í Ósló. Það á að vera svonefnd „óvirk bygging“, það er húsnæði sem notar ekki meiri orku en það framleiðir. Áskoranir Nordic Built Charter-sáttmálans eru einnig hvatning fyrir starfsfólk NCC.

„Starfsfólk okkar tekur viðfangsefnið alvarlega og við erum meðal annars að skapa nýjar tölvulausnir sem eru í anda Nordic Built Charter-skjalsins. Við erum til dæmis að þróa nýjan þrívíddarvarpa sem á að greiða fyrir sjálfbærum húsasmíðum og uppfylla þannig þær nýju kröfur sem við gerum til okkar sjálfra,“ segir Rolf Thorsen.

Hann er sannfærður um að þetta sé rétta lausnin til lengri tíma litið, einnig með tilliti til rekstrarkostnaðar. „Krafan um sjálfbærni er aflvaki í tækniþróun og viðskiptum. Auk þess er þetta svo skemmtilegt.“ Rolf Thorsen leiðir eitt framsýnasta fyrirtæki á Norðurlöndum – og auglýsir eftir framsýnni stefnu yfirvalda sem hægt verði að styðjast við.

FRÓÐLEIKSMOLAR

Nordic Built Challenge

Lesið einnig um Nordic Built Challenge-keppnina en hún felst í að þróa bestu hugmyndina um endurhönnun orkukerfa í fimm norrænum byggingum og byggir á hugmyndum Nordic Built Charter-sáttmálans. Endurnýjun húsnæðis er talin greiðasta leiðin til að stuðla að loftslagsvænni byggingum – sjá www.nordicbuilt.org.

Sendiherrar Nordic Built

COWI, Danska orkustofnunin, Henning Larsen Architects, KAB, Velux, Batteríið, EFLA verkfræðiskrifstofa, Framkvæmdasýsla ríkisins, Vistbyggðaráð, Entra Eiendom, NCC Property Development, Snøhetta, Zero, ByggVesta, SINTEF Byggforsk, Pöry, Uponor og Skanska.

1 2 3 **4** 5 6 7

”

Þegar BARNABÓKMENNTIR fengu gæðastimpilinn

JESPER SCHOU-KNUDSEN

MARGIR HÖFÐU REYNT. RÁÐHERRAR JAFNT SEM ÞINGMENN. BÓKMENNTAFRÆÐINGAR, LÆRT FÓLK OG ÓBREYTTIR BÓKAORMAR. LOKS RANN STUNDIN UPP. 31. OKTÓBER 2012 SAMÞYKKTU FULLTRÚAR Á ÞINGI NORÐURLANDARÁÐS TILLÖGU MENNINGARMÁLA-RÁÐHERRANNA UM AÐ STOFNA TIL SPÁNNÝRRÁ VERÐLAUNA: VERÐLAUNA NORÐURLANDARÁÐS FYRIR BARNA- OG UNGLINGABÓKMENNTIR. ÁKVÖRÐUNIN HLAUT GÓÐAR UNDIRTEKTIR. Í MENNINGARHEIMINUM OG MEÐAL ÁHUGAFÓLKIS UM BARNABÓKMENNTIR Á NORÐURLÖNDUM.

Slíkar ákvarðanir eru ekki daglegt brauð. Norðurlandaráð heldur fast utan um fern verðlaun sín, til þeirra er vandað enda njóta þau mikillar virðingar. Það á ekki síst við um bókmenntaverðlaunin. Um fimmtíu ára skeið hafa þau verið veitt til að heiðra rithöfunda. Þau hafa fengið mikla umfjöllun í fjölmiðlum og fyrir vikið hefur sala á bókum verðlaunaskáldanna farið fram úr björtustu vonum. Nú er von á fimmtu verðlaununum.

En hver er tilgangurinn með verðlaununum og hverjar eru væntingarnar til þeirra? Eru þau annað en síðbúinn stjörnuhlans fyrir aðþrengda bókmenntagrein sem að mati sumra er umlukin

norrænni þjóðernisrómantík og fortíðarþrá sem birtist í líki Línu langsokks, Múmínálfanna og Gúmmí-Tarzans?

Nina Christensen lektor er forstöðumaður Miðstöðvar um barnabókmenntir við Háskólann í Árósum. Hún efast ekki um að mikilvægt sé að veita bókmenntagreininni þá viðurkenningu sem verðlaunin fela í sér:

„Hvað varðar viðurkenninguna þá er það í mínum huga mjög einfalt, samfélag verður að viðurkenna og vekja athygli á því þegar einhver skarar fram úr á sínu sviði. Hér er á ferðinni mjög mikilvægt mál, um er að ræða texta sem börnin upplifa á sama tíma og þau eru að þróa mál sitt.

Það sem kemur mér frekar á óvart er að ekki sé löngu búið að stofna til verðlaunanna.“

Þegar menningarmálaráðherrarnir og þingmennirnir ræddu um að stofna til verðlauna fyrir barna- og unglingabókmenntir vísuðu flestir á Línu langsökk, Múmínálfana og Karíus og Baktus sem kyndilbera norrænna barnabókmennta. En eru þetta bestu dæmin sem hægt er að benda á? Nina Christensen svarar varfærnislega:

„Rétt er það að þegar bent er á þekktar bækur er yfirleitt leitað í eldri bókmenntir. Ástæðan fyrir því að nýrri barnabækur vilja gleymast er eflaust sú að við lesum barnabækur á þremur æviskeiðum: Þegar við erum sjálf börn, þegar við verðum foreldrar og þegar börnin okkar eignast börn. Þarna geta liðið allt að 20–30 ár á milli og fullorðnir eiga að sjálfsögðu erfitt með að fylgjast með nýjungum ef þeir vinna ekki með börn eða bókmenntir.

Fyrir vikið getur reynst erfitt fyrir nýjar bækur og tilraunir í bókmenntum að rata inn á bókahillur heimilanna. Þær er hins vegar að finna í skólum og á bókasöfnum. Að lokinni skólagöngu hafa börn almennt mun nútímalegri mynd af barnabókmenntum en foreldrar þeirra.“

Pólitískur stuðningur við opinbera lista- og menningarstyrki vekur athygli víðar en á Norðurlöndum. En eiga stjórnámálmenn yfirleitt að stofna til nýrra verðlauna með það að markmiði að hygla ákveðinni bókmenntagrein sem sumir myndu segja að væri jaðarbókmenntagrein?

„Börn eru líka almenningur á Norðurlöndum og varla neinn jaðarhópur. Börn lesa mikið heima hjá sér jafnt sem á stofnunum og þess vegna eru svona margar barnabækur gefnar út á hverju ári á Norðurlöndum. Barnabækur eru ekki

jaðarbókmenntir hvort sem litið er til stærðar markaðarins eða fjölda stofnana og notenda. Að vísu er varla minnst á barnabækur í fjölmiðlum en vonandi breytist það með tilkomu verðlaunanna,“ segir Nina Christensen.

Þann 31. október 2012, þegar ákvörðun var tekin um að stofna ný til nýrra norrænna verðlauna, ríkti einhugur meðal stjórnámálmanna og kepptust þeir við að vísa til sérstöðu norrænna barna- og unglingabókmennta. Er hægt að tala um norræna hefð í barnabókmenntum og hver eru þá einkenni hennar í samanburði við aðrar þjóðir?

„Flest börn á Norðurlöndum kannast við Astrid Lindgren, H.C. Andersen, Tove Jansson og Thorbjørn Egner. Töluvert er þýtt af bókum milli Norðurlandanna og því er óhætt að segja að sögulega en einnig nú á tímum sé framboð af norrænum textum fyrir börn töluvert. Það sem meðal annars einkennir norrænar barnabókmenntir er að nýjar bækur standa á gömlum merg – að hægt er að þekkja aftur bókmenntaarfleifðina í nýrri textum,“ segir Nina Christensen og bætir við:

„Ekki síður mikilvæg er þó sú hefð að við Norðurlandabúar erum vanir að líta á börn sem sjálfstæða einstaklinga sem hafi gott af ögrun ekki síður en fullorðnir. Feimnismálin eru færri í norrænum bókum miðað við önnur lönd og oft eru kímnin og háðið beittari. Þetta eru allavega viðbrögðin sem ég fæ þegar ég ræði við erlenda kollega mína um norrænar bókmenntir.“

Á liðnu hausti þegar barnabókmenntir fengu gæðastimpilinn voru stjórnámálmennirnir á einu máli um að um leið væri spornað gegn hnattrænni fjöldamenningu. Jafnvel þó að Facebook,

tölvuleikir og Youtube séu löngu mætt undir skin náttborðslampa norrænna barna og bækur hafi þurft að víkja sem helstu þroskaleikföng barna og ungmenna.

En nú er sex ára dóttir mín miklu sólgnari í tölvuleiki og þýsk ævintýri en sögur eftir núlifandi barnabókahöfunda? Er hún með lélegan smekk eða eru valkostirnir ekki nógu sýnilegir? Eiga nýju verðlaunin eftir að stöðva gróðahyggu (einkum bandarískrar) fjöldamenningar? Nina Christensen frá Miðstöð barnabókmennta í Danmörku svarar því þannig:

„Börnum nú á tímum bjóðast frásagnir í ýmsu formi og oft er um að ræða samspil milli til dæmis bókarinnar, kvikmyndar og tölvuleikja. Mestu máli skiptir að börnin hafi aðgang að fjölbreyttum miðlum eigi þau að geta myndað sér eigin smekk. Það er til að mynda mikill munur á Grimm-bræðrunum og því málfari sem dóttir þín kynnist í tölvuleikjum. Mér sýnist það benda til þess að

börn séu því einnig forvitnir einstaklingar og vilji prófa mismunandi hluti.“

Nina Christensen leggur þó áherslu á að verðlaunin ein og sér dugi ekki:

„Markaðssetning á tölvuleikjum, kvikmyndum og annarri afþreyingu er miklu dýrari en nokkur nýútgefin norræn barnabók getur keppt við. Velgengni verðlaunanna er undir því komin að vel verði staðið að kynningu þeirra. Þegar dönsku krónprinsjónin veittu skáldinu Jacob Martin Strid verðlaun sem námu hálfri milljón danskra króna (um 11,5 milljónum íslenskra króna) var athöfninni sjónvarpað í beinni útsendingu á besta útsendingartíma og fékk hún gífurlega umfjöllun í fjölmiðlum. Það væri óskandi að barnabókmenntaverðlaunin – sem og önnur norræn verðlaun – fengju álíka athygli og umfjöllun,“ segir Nina Christensen að lokum.

FRÓÐLEIKSMOLAR

Á þingi Norðurlandaráðs í Helsinki þann 31. október 2012 var ákveðið að stofna til nýrra verðlauna fyrir barna- og unglingabókmenntir. Verðlaunin eru óháð hinum virtu bókmenntaverðlaunum Norðurlandaráðs.

Barna- og unglingabókmenntaverðlaun Norðurlandaráðs munu nema 350.000 dönskum króna (um 8 milljónum íslenskra króna) og verða þau veitt árlega í tengslum við þing Norðurlandaráðs um leið og önnur verðlaun Ráðsins, þ.e. bókmenntaverðlaunin, tónlistarverðlaunin, kvikmyndaverðlaunin og umhverfisverðlaunin.

JÓHANNA SIGURÐARDÓTTIR

Forsætisráðherra Íslands

VILLY SØVNDAL

Utanríkisráðherra Danmerkur

Heimurinn **FÆRIST** **NÆR** og eykur á einingu Norðurlandabjóða

KARIN ARVIDSSON OG JESPER SCHOU-KNUDSEN

SUMIR TELJA ÞAÐ STÆRSTA ÓLÁN Í SÖGU NORRÆNS SAMSTARFS. AÐ SAMEIGINLEG STEFNA Í UTANRÍKIS-, VARNAR- OG ÖRYGGISMÁLUM HAFI ALDREI HLOTIÐ HLJÓMGRUNN MEÐAL STJÓRN MÁLAMANNA OG ÞVÍ HAFI ÞJÓÐIRNAR VALIÐ ÓLÍKAR LEIÐIR Í ÞEIM EFNUM. LÖNDIN LENTU MILLI SOVÉTRÍKJANNA Í AUSTRI OG BANDARÍKJANNA Í VESTRI OG GÁTU ÞVÍ EKKI STAÐIÐ SAMAN.

Samstarf landanna um utanríkis-, öryggis- og varnarmál hefur orðið nánara á síðari árum bæði hvað varðar beinar aðgerðir sem og sameiginleg markmið. Þrátt fyrir að málin séu fyrir utan opinbert norrænt samstarf hafa þau engu að síður verið mikið rædd meðal ráðherra og þingmanna og leitt til ýmissa aðgerða.

Kippur kom í samstarf Norðurlandanna um varnarmál þegar NORDEFCO-skipulaginu var komið á á árinu 2009. Samkvæmt því starfa varnarmálayfirvöld Norðurlandanna saman um birgðastjórnun, þjálfun, rekstur og alþjóðlegar aðgerðir. Norrænt samstarf gegnir æ mikilvægara hlutverki við lausn viðfangsefna sem varnarmálayfirvöld standa frammi fyrir í kjölfar mikils niðurskurðar á Norðurlöndum eftir að kalda stríðinu lauk.

MIKILVÆGI NORÐURSLÓÐA

Á tímum loftslagsbreytinga hafa norðurslóðir öðlast gífurlegt vægi. Til mikils er að vinna fyrir Norðurlandabjóðirnar að snúa bókum saman um vernd náttúru sem á sér enga hliðstæðu og standa vörð um félagslega og menningarlega þróun samfélaga á norðurskautssvæðunum. Hröð bráðnun ísbreiðunnar á norðurslóðum getur haft í för með sér gjörbreytt hernaðarlegt mikilvægi svæðanna.

Aðrar breytingar sem þjappað hafa Norðurlandabjóðunum saman urðu á Íslandi en það er eitt örfárra ríkja í heiminum sem hefur ekkert varnarlið og sinnir því ekki eftirliti með eigin loftrými. Bandaríkjamenn sögðu sig frá ábyrgðinni um leið og þeir lokuðu herstöðinni á Miðnesheiði á árinu 2006 og tóku Norðmenn þá við eftirlitsstörfum. Í október s.l. lýstu forsætisráðherrar Finnlands og Svíþjóðar því yfir þeirri

FRÓÐLEIKSMOLAR

Hugmyndina um að efla norrænt samstarf um varnarmál má rekja aftur til 19. aldar. Þegar seinni heimsstyrjöldinni lauk var ákaft rætt um að stofna norrænt varnarbandalag en sú hugmynd steytti á skeri, meðal annars vegna þess að Danir, Íslendingar og Norðmenn ákváðu að ganga til liðs við Atlantshafsbandalagið þegar það var stofnað á árinu 1949. Á tímum kalda stríðsins gafst lítið rými fyrir norrænt samstarf um varnarmál í skugga NATO og Varsjárbandalagsins. Áhugi á samstarfi hefur aukist frá því að kalda stríðinu

lauk og þegar nýtt skipulag norræns samstarfs um varnarmál – NORDEFCO – varð að raunveruleika á árinu 2009 og markaði það ný tímamót. Á vettvangi NORDEFCO starfa varnarmálayfirvöld Norðurlandanna saman um birgðastjórnun, þjálfun, rekstur og alþjóðlegar aðgerðir. Forsætisráðherrar Finnlands og Svíþjóðar lýstu því yfir á liðnu hausti að lönd þeirra hygðust aðstoða Norðmenn við loftrýmiseftirlit yfir Íslandi frá og með árinu 2014.

skoðun sinni að verkefninu bæri að sinna í sameiningu frá og með árinu 2014.

„Ég fagna því þess vegna heils hugar að við séum komin þetta langt í ferlinu hvað varðar sameiginlegt loftrýmiseftirlit yfir Íslandi – ég tel einnig að það sé eðlilegt framhald norræns samstarfs,“ sagði Jóhanna Sigurðardóttir forsætisráðherra um þá ákvörðun.

BREYTTAR ÁSTÆÐUR

Norðurlandaráð hefur um nokkurn tíma unnið að undirbúningi á næsta skrefi í samstarfi um utanríkis- og varnarmál en ráðherrarnir eru enn sem komið er á varðbergi gagnvart slíkum hugmyndum.

„Við þurfum ekki ný skrifstofubákn til þess að taka höndum saman um að efla stöðu Norðurlanda í heiminum,“ segir Villy Søvndal, utanríkisráðherra Danmerkur.

Í ljósi góðrar stöðu mála ber fyrst og fremst að varast að flækja og torvelda samstarfið með því að setja því fastar skorður. Efasemdirnar eiga sér einnig sögulegar skýringar – þrátt fyrir að dagar kalda stríðsins séu taldir gæti formleg samvinna um varnarmál orðið umdeild meðal stjórnmálamanna.

Fræðimaðurinn Johan Strang er einn helsti talsmaður formlegra samstarfs en hann fjallar einmitt um þessi mál í afmælisriti Norðurlandaráðs frá árinu 2012, *Norræn Samfélög*. Bókin tekur að vissu leyti upp þráðinn úr skýrslu Stoltenbergs sem vakti mikla athygli þegar hún kom út á árinu 2009. Strang telur nauðsynlegt að

setja varnarmálasamstarfi fastari skorður áður en næstu skref verði ákveðin og ennfremur að stefna í utanríkis- og varnarmálum gegni lykilhlutverki í þróun á norrænu samstarfi. Þetta ber að skoða í ljósi þess að ástæður fyrir norrænu samstarfi hafa breyst að mati Strangs sem starfar við Miðstöð Norðurlandafræða (CENS) við Háskólann í Helsinki.

UMHEIMURINN RÆÐUR

„Þegar opinbert norrænt samstarf hófst á 6. og 8. áratug síðustu aldar var lögð áhersla á að búa í haginn fyrir áhrifaríkt samstarf innan Norðurlanda. Nú beinist samstarfið í auknum mæli að samskiptum Norðurlanda við umheiminn,“ skrifar Strang í ritinu.

Mikilvægt er að Norðurlöndin séu einróma um alþjóðamál á vettvangi stofnana á við Evrópusambandið, Sameinuðu þjóðirnar og Norðurskautsráðið. Allt þetta samstarf fer fram utan vébanda opinbers samstarfs og torveldar því móttun sameiginlegrar stefnu á þessum sviðum, að sögn Johans Strang.

Föst skipan mála eða ekki. Ekki hefur enn verið kveðið upp úr um það. Hitt er ljóst að norræn stefna í utanríkis-, varnar- og öryggismálum hefur löngum verið undantekningin en leitar nú fram í dagsljósið og tekur á sig mynd. Sameiginlegar varnir, sendiráð í sameign, sameiginleg vopnakaup, gagnkvæm samstaða þjóðanna eða samhljóma barátta gegn afleiðingum loftslagsbreytinga – af nógu er að taka. Heimurinn færir nær og skapar einhug meðal Norðurlandþjóða.

BIRGIT SKARSTEIN

Tekur þátt í The Global Shapers Community, tengslaneti einstakra ungmenna.

MATS MELIN

Þekktur sem Jerry, aðalpersóna í vinsælum auglýsingum verslanakeðjunnar ICA.

SHABANA REHMAN

Gjörningalistamaður, skáld, samfélagsrýnir, uppistandari og leikskáld

Píslarvættinu LOKIÐ

BODIL TINGSBY

MATS, BIRGIT OG SHABANA ERU FRÆGÐARFÓLK SEM LAÐAÐI FJÖLDA MANNS AÐ SÝNINGARBÁSI NORÐURLANDA Á BÓKASÝNINGUNNI Í GAUTABORG Á LIÐNU ÁRI. FRÆGÐ ÞEIRRA ERU EKKI TIL KOMIN SÖKUM ÞESS AÐ TVÖ ÞEIRRA ERU FÖTLUÐ OG SÚ ÞRIÐJA AF ERLENDUM UPPRUNA. EKKI LENGUR. EN ÞANNIG BYRJAÐI ÞAÐ. GREINUM AÐEINS FRÁ SÖGU ÞEIRRA.

Mats Melin var alveg búinn að fá sig fullsaddan af skógarhöggi. Brúnin lyftist því heldur betur þegar yfirmaður hans, Pär Johansson, kannaði hvort sveitarfélagið Hudiksvall í Norður-Svíþjóð væri ekki reiðubúið til að bjóða fötluðum að stunda leiklist í stað þess að höggva tré. Þannig varð leikhúsið Glada Hudik til en frægðarsögu þess er engan veginn lokið. Leikararnir byrjuðu á því að troða upp fyrir fullum húsum í heimabæ sínum en síðar lá leiðin til Stokkhólms, í sjónvarp og alla leið til Broadway.

Mæsta sýning sem sett verður á fjalirnar er Galdrakarlinn frá Oz og segist Mats eiga að

leika hund. Frá því að hann steig fyrstu skrefin á leiksviðinu í Hudik er hann nú orðinn þjóðareign. Eftir að hann varð ein aðalpersónan í auglýsingum verslanakeðjunnar ICA sem hafa vakið mikla athygli þekkja allir Svíar hann undir nafninu ICA-Jerry.

„Stórstjarna,“ segir hann ánægður á svip og virðist líka athyglin vel.

Birgit Skarstein var 19 ára þegar hún varð fyrir slysi og lamaðist upp að mitti. Hún er í hópi svonefndra einstakra ungmenna í tengslanetinu The Global Shapers Community á vegum World Economic Forum. Hún er því ein þeirra sem talið

er að helst geti haft áhrif á þjóðfélagsþróun í sínum heimshluta. Þegar hún kom fram í norsk-sænska sjónvarpsþættinum Skavlan sagði hún frá því að hún stundaði nám í stjórnmálafræði og stefndi að því að komast í ríkisstjórn. „Af hverju ekki forsætisráðherra?“ spurði Skavlan.

Birgit vakti fyrst athygli í norska sjónvarpsþættinum Ingen grenser þar sem fatlaðir brjótast í gegnum erfið náttúruskilyrði í Afríku.

„Ég tók ekki þátt í keppninni fyrir frægðina,“ segir Birgit. „Heldur vegna þess að þarna gafst mér loksins tækifæri til að koma fram sem ungur og sterkur einstaklingur á eigin forsendum. Engin gripasýning á fötluðum, ekkert píslarvætti við væminn undirleik heldur einfaldlega áskorun sem fólst í því að komast milli staða.“

Í æsku var Shabana Rehman rétt eins og jafnaldrar hennar vön að leika Línu langsokk, Ronju ræningjadóttur eða Átta börn og ömmu þeirra í skóginum.

„Ég leit bara ekki út eins og norrænu hetjurnar í barnabókunum. Ég var svo dökk þegar ég fæddist

að pakistönsku fjölskyldunni minni brá í brún og ég fékk gælunafnið Kali. Hin svarta gyðja tíma, dauða og umbreytinga.“

Amman brast í grát þegar hún sá nýfætt stúlkubarnið og óttaðist að erfitt yrði að koma henni út en tengdasonur hennar reyndi að hughreysta hana og sagði að Kali væri falleg, sjálfstæð, kærleiksrík og orðheppin gyðja innan hindúismans.

„Og þannig þekkjum við hana í Noregi. Hún ögrar okkur þegar talið berst að aðlögun útlendinga og fjölmenningu en umfram allt er hún einstakur gjörningalistamaður, þáttastjórnandi og leikskáld,“ sagði Kersti Stenseng, aðstoðarmaður menningarmálaráðherra Noregs, þegar hún kynnti Shabana á sviði Norðurlandanna á bókasýningunni.

Norðurlandaráð hefur veitt bókmenntaverðlaunin um fimmtíu ára skeið og aukið þannig á velgengni verðlaunaskáldanna. Því kom ekki á óvart að Norræna ráðherranefndin og Norðurlandaráð skyldu vera í heiðursæti á stærstu bókasýningu Norðurlanda á árinu 2012.

WWW NORDEN i SKOLEN ORG

En við létum ekki þar við sitja. Við vildum segja frá því hvað norræn menningarstefna er mikilvæg þegar aðlaga á alla íbúa að samfélögum okkar. Norrænu menningarmálaráðherrarnir mættu á staðinn til að ræða einmitt þessi mál.

Umræðurnar urðu fjörugar. Um þá ógn sem stafar af kröftum sem vilja loka á nýja menningartjáningu en að mati margra er það einmitt frelsið til að þróa eigin menningu sem skapað hefur það auðuga og farsæla menningarlíf á Norðurlöndum sem raun ber vitni. Um mikilvægi þess að standa vörð um tjáningarfrelsið og bregðast við hatursáróðri. Um baráttu samtaka fatlaðra á Norðurlöndum gegn staðalmyndum af hetjuskap fatlaðra og til að hvetja menningarlíf og fjölmiðla til að hleypa fötluðum og öðrum upp á dekk þrátt fyrir að þeir séu á skjön við stöðlunarárættu sumra.

Skoðanir voru skiptar eins og vera ber í pólitískri umræðu. En eitt var fólksammála um. Sviðsljósið hafði svipt hulunni af sterkum persónuleika þeirra Mats, Birgit og Shabana.

Stefna í menningar- og fjölmiðlamálum getur ráðið miklu um hvort fötlun eða dökkur hörundslitur verði áfram persónueinkenni sem skyggi þó ekki á aðra eiginleika einstaklingsins.

FRÓÐLEIKSMOLAR

- Bok & Bibliotek í Gautaborg er stærsta bókasýning á Norðurlöndum.
- Upplýsingar frá árinu 2012:
 - 100 þúsund gestir
 - 1.550 fréttamenn
 - 3.500 dagskrárliðir
 - Sala á útgáfuréttindum eykst stöðugt.

1 2 3 4 5 6 7

STATISTIK
TILASTOTIETO
STATISTICS
1962-2012
50

STINE BOSSE

Fyrrum framkvæmdastjóri

tryggingarisans Tryg og situr nú í

stjórn ýmissa fyrirtækja.

Þurrar tölur sem vekja TIL UMHUGSUNAR

LOUISE HAGEMANN

TILEFNIÐ VAR AÐ NORDISK STATISTISK ÁRBOG 2012 VAR AÐ GEFA ÚT NÝJAR NORRÆNAR HAGTÖLUR EN EINNIG AÐ LÍTA YFIR UNDAFNARNA HÁLFA ÖLD MEÐ TÖLUM FRÁ ÖLLUM NORÐURLÖNDUNUM. UNGT NÁMSFÓLK ÞYRPTIST ÚT ÚR GAMLA ALEXANDERSALNUM Í HAFNARHÁSKÓLA OG SKILDI AUÐA EFTIR STÓLA FYRIR OKKUR. NÚ VAR KOMIÐ AÐ OKKUR AÐ FRÆÐAST NÁNAR UM GINI-STUÐULINN OG VERGA ÞJÓÐARFRAMLEIÐSLU. SÍÐAR ÞEGAR VIÐ YFIRGÁFUM SALINN VAR HÖFUÐIÐ FULLT AF HEILABROTUM UM HVERNIG SAMFÉLÖG VIÐ VILDUM SKAPA FYRIR BÖRNIN OKKAR.

Tölurnar gáfu skýra mynd af þeim gífurlegum breytingum sem orðið hafa á Norðurlöndum á undanförunum 50 árum. Og þeim straumum sem þjarma nú að hagkerfum okkar og norræna velferðarkerfinu.

HLUTUR SKATTA AF VERGRI

ÞJÓÐARFRAMLEIÐSLU NAM 20–30%

UPP ÚR 1960 EN ER NÚ KOMINN UPP Í 36–48%.

Christian Hjorth-Andersen prófessor hóf mál sitt á því að fjalla um þær miklu skattahækkanir sem orðið hafa í áranna rás:

„Þegar ég stundaði nám á sjöunda áratug síðustu aldar var ákaft rætt hvort samfélög okkar myndu hrynja ef skattar næmu meira en 25% af vergri þjóðarframleiðslu – það var töfratalan sem miðað var við. En þannig fór nú ekki,“ bætti prófessorinn við sposkur á svip.

Nei, samfélög okkar eru sem betur fer ekki hrunin en Stine Bosse, ein helsta forystukona í dönsku atvinnulífi, hefur greinilega áhyggjur af þróuninni – og það örlar á biturð hjá henni. Hún átti sæti í dönsku Velferðarnefndinni á árunum 2003–2005 en í skýrslu sem nefndin lagði fyrir dönsku ríkisstjórnina var tekið skýrt fram hve áríðandi væri að gera gagnngerar breytingar á velferðarkerfinu. „Tilmæli nefndarinnar voru hunsuð og gagnrýnd fyrir að gefa afskræmda mynd af raunveruleikanum,“ segir Stine Bosse þyrrkingslega.

„Hefðu menn tekið mark á hagtölunum og horfst í augu við þá strauma sem þjarma nú að okkur, þá hefði verið hægt að bregðast fyrr við. Við hefðum að sjálfsögðu misst af veislunni en hún var hvort sem er gjörsamlega ábyrgðarlaus.“

Efnahagskreppan er skollin á og nú grípa Danir til ýmissa aðgerða til að aðlaga velferðarkerfið að

1 2 3 4 5 6 7

breyttum aðstæðum. Stine Bosse er þó sannfærð um að nægilegt sé að lagfæra núverandi kerfi:

„Við hrökkvum við þegar við sjáum þessar tölur og strauma en við megum ekki láta óttann ná tökum á okkur og halda að kerfi okkar sé til einskis nýtt. Ég er algjörlega sannfærð um ágæti norræna kerfisins þar sem mikill jöfnuður ríkir og velferðin dreifist.“

KONUR Á NORÐURLÖNDUM GETA NÚ ÁTT VON Á AÐ VERÐA 83 ÁRA EN AÐEINS 74 ÁRA UPP ÚR 1960.

Eftir að hafa litið á þær þúsundir talna sem er að finna í Nordisk Statistisk Årbog bendir Christian Hjorth-Andersen á það sem helst ógnar velferðarkerfinu:

„Almenningur verður mun eldri nú en fyrr og á það við um öll Norðurlöndin.“

Stine Bosse telur það „góðar fréttir“ að við lifum lengur en fyrri kynslóðir. Hún var áður framkvæmdastjóri tryggingarísans Tryg en situr nú í stjórn ýmissa fyrirtækja, þar á meðal Nordea og TDC. Hún telur nauðsynlegt að íhuga breytta verkaskiptingu milli hins opinbera og einkageirans:

„Þegar aldurinn færir yfir þurfum við ný hné eða nýjar mjaðmir. Ríkið getur ekki staðið undir síhækkandi kostnaði í heilbrigðiskerfinu og því mætti koma á kerfi þar sem við legðum pening fyrir til að greiða fyrir slíkar aðgerðir. Ef fólk hins vegar missir vinnu ber hinu opinbera að koma því til aðstoðar um einhvern tíma. Við verðum að breyta skipulaginu og taka upp nýjar aðferðir um leið og við erum vakandi gagnvart því sem gerir

Norðurlöndin svona dásamleg að búa á miðað við önnur lönd.“

Á árinu 1960 voru 2 milljónir bifreiða á Norðurlöndum, 2011 voru þær orðnar 12 milljónir eða næstum ein bifreið á hverja tvo íbúa

Stine Bosse er einnig stjórnarformaður Børnefonden og grænu hugveitunnar CONCITO. Hún telur að kreppan sé tímabundinn efnahagsvandi. Áhugi hennar beinist fyrst og fremst að því að við mótum framtíðarsýn fyrir samfélög okkar. Í þeirri framtíðarsýn felst meðal annars samstarf við grænensk stjórnvöld þar sem gagnkvæm virðing ríkir um nýtingu hráefna áður en Kínverjar komast að kjötkötlunum, að takast á við lausn viðfangsefna tengdum loftslagsbreytingum og að gera samfélagið umhverfisvænna.

„Okkur ber skylda til að veita börnum okkar og ungmennum betri framtíðarsýn en við áttum. Þegar ungt fólk ferðast til Afríku, Asíu eða Suður-Ameríku heldur það að líf þess sé betra en líf foreldra þeirra og fyrri kynslóða. En við getum ekki hvatt börnin okkar til að eignast þrjá bíla eða fara í ferðalög fjórum sinnum á ári. Við verðum að gefa þeim eitthvað nýtt – nýjar víddir og nýjar hugmyndir um tilgang lífsins. Ég hef ekki svör á reiðum höndum en spurningarnar blasa við okkur.“

Svíar spjara sig best um þessar mundir en engu að síður eru hinar Norðurlandþjóðirnar einnig ofarlega á evrópskum mælikvarða. „Því ber okkur sérstök skylda til að taka við keflinu og marka nýja framtíðarsýn fyrir Evrópu,“ segir Stine Bosse að lokum og ögrar þannig áheyrendum í Alexandersalnum og víðar!

FRÓÐLEIKSMOLAR

Norrænar hagtölur

Allt frá árinu 1962 hefur hagtölum verið safnað saman á Norðurlöndum og þær gefnar út í bókformi. Náð ykkur í einstakar upplýsingar um þróunina á Norðurlöndum á undanföllum fimmtíu árum.

www.norden.org/tema/nordisk-statistik-i-50-aar

Stine Bosse

- Lögfræðingur og fædd árið 1960.
- Framkvæmdastjóri TrygVesta A/S 2001–2011.
- Stjórnarformaður Flügger Denmark, Konunglega leikhússins, CONCITO, Børnefonden og Copenhagen Art Festival auk þess að sitja í stjórn m.a. Nordea Bank A/S, TDC, Allianz og Aker ASA.
- Vorið 2010 útnefndi Ban Ki-moon, aðalritari Sameinuðu þjóðanna, Stine Bosse sendiherra þúsaldarmarkmiðanna í baráttunni gegn hungri og fátækt í heiminum.

norden

Norræna ráðherranefndin
Norðurlandaráð

Ved Stranden 18
DK-1061 København K
www.norden.org